

~~~~~
SØNDRE LAND KOMMUNE

SPRÅK-, LESE- OG SKRIVEVEILEDER 0-16

Det er lett å ta noe for gitt

Du tenker kanskje ikke alltid over det, men språk betyr
mye

Språk kan være begynnelsen på noe stort

Språk er lek

Språk er å forstå

Språk er å utforske

Språk er å oppdage

Språk er å uttrykke seg selv, å finne sin egen vei

Språk er å delta

Språk er minner

Språk samler oss, for språk er mer enn ord

Språk hjelper oss å mestre

Språk trøster og gir mot

Språket åpner for livslang læring

Å gi tilgang til språket er en av de viktigste oppgaver

Det vi gjør har betydning for hele livet

Språkløyper

Innhold

INNLEDNING	3
MÅL	4
ROLLER OG ANSVARSOMRÅDER	4
OM SPRÅKUTVIKLING, LESING OG SKRIVING	7
Språkutvikling	7
Arbeid med språk	7
Språklig bevissthet	8
Muntlige språkferdigheter	9
Å kunne skrive som grunnleggende ferdighet	9
Å kunne lese som grunnleggende ferdighet	10
Inkluderende lekemiljø	10
FLERSPRÅKLIGE BARN – FLERE SPRÅK ER EN RESSURS!	11
OM SPRÅK OG MOTORIKK	12
DEL 1: HELSESTASJON	14
DEL 2: BARNEHAGEN	17
SPRÅK, LESING OG SKRIVING – 1-6 ÅR	18
DEL 3: GRUNNSKOLEN	21
SMÅSKOLETRINNET (1.-4. TRINN)	22
MELLOMTRINNET (5.-7. TRINN)	26
DEL 4: UNGDOMSTRINNET (8.-10. TRINN)	29
DEL 5: SPRÅK, LESE- OG SKRIVEVANSKER: HVA GJØR VI NÅR BARN IKKE LÆRER Å LESE OG SKRIVE?	31
DEL 6: OVERSIKT OVER TESTER OG OPPFØLGING – 0.-10. TRINN	32
DEL 7: SKJERMBRUK	34
REFERANSER OG RESSURSER:	35

INNLEDNING

Søndre Land kommune har som målsetting at alle barn og unge skal ha en trygg, sunn og utviklende oppvekst som gjør at de får et godt voksenliv med deltakelse i samfunns- og arbeidsliv. Dette krever blant annet at barnehagene jobber systematisk med språk- og begrepslæring, og at skolene først gir en god begynneropplæring i lesing og skriving som er grunnleggende ferdigheter og deretter videreutvikler disse ferdighetene (Kommuneplanens samfunnsdel).

Å gi tilgang til språket er altså en av våre aller viktigste oppgaver både hjemme, på helsestasjonen, i barnehagen og på skolen. Å gi barn og unge en solid språk- og lesekompetanse, er av stor betydning for barn og unges videre liv. Språket bidrar til å forme vår identitet, oppleve fellesskap med andre mennesker og føle tilhørighet i samfunnet.

Denne veilederen skal sikre en enhetlig praksis for de som jobber med barn og unge i Søndre Land kommune. Språklig kompetanse forstås som evnen til å snakke, lese, skrive, lytte og tenke kritisk for å kunne forstå muntlig, skriftlig, visuell og teknologisk basert informasjon. Språklig kompetanse handler om evnen til å forstå det som blir sagt og lest, å kunne bruke språket funksjonelt og kritisk – og å kunne uttrykke seg relevant muntlig og skriftlig i ulike situasjoner. Språk er et viktig sosialt samhandlingsverktøy – et verktøy for kommunikasjon og kunnskapstilegnelse. Språkarbeid som gjøres i barnehage og skole skal være med på å øke barns språkkompetanse, gi barna muligheter for gode mestingsopplevelser, redusere forskjeller og øke barnas mulighet for livsmestring, samt fremme og styrke barn og unges språk- lese- og skriveferdigheter. Søndre Land kommune ønsker å gi barna kompetanse, slik at de fullfører videregående skole og blir gode bidragsyttere i samfunnet.

Veilederen skal være et arbeidsredskap for ansatte ved helsestasjonen, barnehager og skoler i Søndre Land kommune. Den skal sikre at alle barn og unge får en opplæring som er i tråd med rammeplan for barnehager, læreplan, lovverk og oppdatert forskning på området. Den skal også gi forutsigbarhet, helhet og sammenheng i språk- og leseopplæringen for barn og unge i alderen 0-16 år.

MÅL

Hovedmålet med denne planen er å styrke språk-, lese- og skrive- opplæringen i Søndre Land kommune.

- ☞ Planen skal sikre tidlig innsats, god begynneropplæring, systematisk kartlegging og konkrete tiltak for barn som strever.
- ☞ Planen skal skape grunnlag for gode overganger og sørge for progresjon, helhet og sammenheng fra helsestasjonen til barnehagen og ut grunnskolen.
- ☞ For å kvalitetssikre dette arbeidet må planen være forpliktende for alle som arbeider med læring i kommunen.
- ☞ Med en god, strukturert felles plan unngår vi tilfeldige faktorer i språk-, lese- og skriveopplæringen.
- ☞ Mål, kartlegging og oppfølging er sentrale deler i kvalitetssikringsarbeidet og skal være felles for alle barnehager og skoler.
- ☞ Barn og elever skal få det samme tilbudet uansett barnehage eller skole.
- ☞ Barn og elever med risikofaktorer skal oppdages tidlig, slik at egnede tiltak igangsettes umiddelbart.

ROLLER OG ANSVARSOMRÅDER

Helsestasjonen skal:

- ☞ ved hver konsultasjon ha fokus på barnets språkutvikling og hvordan foreldre kan stimulere til videre utvikling for sitt barn
- ☞ observere barnet, informere og veilede foresatte om barnets utvikling.
- ☞ se og vurdere språkutvikling i sammenheng med samspill, psykososial utvikling og hørsel
- ☞ ha fokus på hvordan foresatte stimulerer barnet til god språkutvikling
- ☞ ta hensyn til foresattes vurdering av barnets språk er også av vesentlig betydning
- ☞ ved mistanke om forsinket språkutvikling innhentes samtykke fra foresatte om å samarbeide med barnehagen om evt. videre oppfølging evt. Språkutredning

Skole- og barnehageeier skal:

- ☞ analysere barnehagenes og skolenes behov
- ☞ legge til rette for kontinuerlig kompetanseheving for ansatte i barnehage og skole (for eksempel bruke Språkløyper)

Virksomhetsledere i helsestasjon, barnehage og skole skal:

- ☞ ha ansvar for at denne planen blir iverksatt og satt i system i den enkelte barnehage og skole

- ☞ sørge for nødvendig kompetanseheving for personalet
- ☞ drive oppfølging i etterkant av kartlegging
- ☞ vise engasjement for språk- og leseopplæringen og pedagogenes metoder og strategier

Det pedagogiske personalet i barnehage og skole skal:

- ☞ bruke planen aktivt for å kvalitetssikre språk-, lese- og skriveopplæringen ut ifra barnets alder
- ☞ bidra aktivt i alle språksituasjoner med barn
- ☞ ha åpen dialog og samarbeid med hjemmet om barnets språkutvikling, og hvordan det arbeides med språk, lesing og skriving
- ☞ sørge for kartlegging/oppfølging av barnas språk-, lese og skriveferdigheter tilpasset barnets alder
- ☞ sette i gang tiltak ved behov, følge opp og evaluere disse
- ☞ sørge for at språk, lesing og skriving er tema på alle foreldremøter, foreldre- og utviklingssamtaler
- ☞ tilegne seg kompetanseheving gjennom for eksempel «Språkløyper – Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving»
- ☞ bidra med et rikt språkmiljø, både gjennom muntlig språk og gjennom sanger, rim, regler og litteratur
- ☞ verdsette det språklige mangfoldet i barnegruppen, samt støtte flerspråklige barn i å bruke morsmålet sitt og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norskspråklige kompetanse

Fagarbeidere og assistenter skal:

- ☞ kjenne til planen for språk, lese- og skriveveiledning
- ☞ bidra aktivt i alle språksituasjoner med barn
- ☞ bidra med et rikt språkmiljø, både gjennom muntlig språk og gjennom sanger, rim, regler og litteratur
- ☞ tilegne seg kompetanse og ta imot veiledning

Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) skal:

- ☞ samarbeide og støtte barnehager og skoler i arbeidet med å skape et inkluderende miljø for barn
- ☞ arbeide forebygging og bidra til tidlig innsats
- ☞ bistå barnehage og skole i arbeidet med kompetanse- og organisasjonsutvikling (jfr Barnehageloven §33, Opplæringsloven §11.13)
- ☞ bidra til at det ordinære tilbudet preges av en bred tilnærming med bruk av kartlegging og tilpasning for det enkelte barns behov

Språk og leseveilederne skal:

- ☞ være en ressursperson og endringsagent i arbeidet med barn, unge og voksnes språkutvikling
- ☞ være faglig oppdatert og veilede resten av personalet
- ☞ sammen med styrer og skoleleder ha et ansvar for arbeidet med Språkplanen, forebyggende arbeid og tidlig innsats jmf. mandat og stillingsbeskrivelse

- ☞ delta i kurs, opplæring og nettverk
- ☞ samarbeid med andre funksjonstillinger, f.eks. spesialpedagogisk koordinator, skolebibliotekansvarlig

Hjemme er det fint å:

- ☞ lese høyt for barna
- ☞ støtte opp om, og lage gode rutiner for lekser
- ☞ begrense skjermbruk

«Det beste med en bok er ikke de tankene den inneholder, men de tankene den skaper»

OM SPRÅKUTVIKLING, LESING OG SKRIVING

Språkutvikling

Barns utvikling skjer ofte i faser, og barn når milepæler til ulike tidspunkter. Kjennskap til milepæler er derfor en forutsetning for å vurdere barnets språklige utvikling. Selv om det generelt er stor variasjon i barns utvikling, er det sentralt at det enkelte barnet viser en kontinuerlig fremgang. Progresjon i språkutviklingen er derfor en del av vurderingen om barnet har behov for videre oppfølging. De første tre leveårene er den mest intensive perioden for å tilegne seg tale og språkkunnskaper. Språket utvikler seg best når omgivelsene er rike på tale og språk. Grunnlaget for språkutviklingen etableres i samspill med nære omsorgspersoner.

Perioden fra nyfødt til 1–1 ½ år har betydning for senere språkutvikling, da det skapes sammenheng mellom produksjon av verbale lyder og meningsfulle ord. Spedbarnet tilegner seg forståelse for enkeltord ved å koble repeterende sosiale signaler sammen med repeterende mønster av språklyder.

Overgangen fra ettordsytring til flerordsytring representerer en betydelig milepæl i barnets språkutvikling, ettersom det markerer begynnelsen på mer komplekse og sammenhengende språklige uttrykk. Antall ord i setninger følger gjerne alder i denne fasen: 1–åringer har ettordsytring, 1 ½–2 år har toordsytring for så å øke til flerordsytring etter 2 år. **Når barnet når ca 50 ord, skjer den såkalte ordspurten. Dette skjer oftest i løpet av barnets andre leveår.** Det grunnleggende i språket er på plass i fire-femårsalder.

Arbeid med språk

Å ha god språkforståelse vil si å ha evnen til å forstå innholdet i ord, begreper og tekst. For å utvikle god språkforståelse er det viktig at barn får bruke språket aktivt. Å delta i et muntlig språkfelleskap i barnehage og skole er en svært viktig forutsetning for utvikling av god språkforståelse. Aktiviteter som felles høytlesing med utvidede tekstsamtaler og eksplisitt trening av ord og begreper har god effekt på muntlige språkferdigheter. Ved skolestart er det store variasjoner i barnas vokabular. Denne forskjellen øker gjennom skoleforløpet, og betegnes som «Matteuseffekten»; jo flere ord du forstår, desto flere ord vil du forstå - utfra den konteksten de er i. Barnehagen er derfor en svært viktig arena for å utjevne forskjellene i barns læringsforutsetninger. Barnehagen og skolen må arbeide strukturert med ord og begreper. Arbeid med ordkunnskap gjennom bredde- og dybdeforståelse er svært viktig. Språk og kommunikasjon er vårt viktigst verktøy, der vi i samhandling med andre kan gjøre oss forstått og forstå andre.

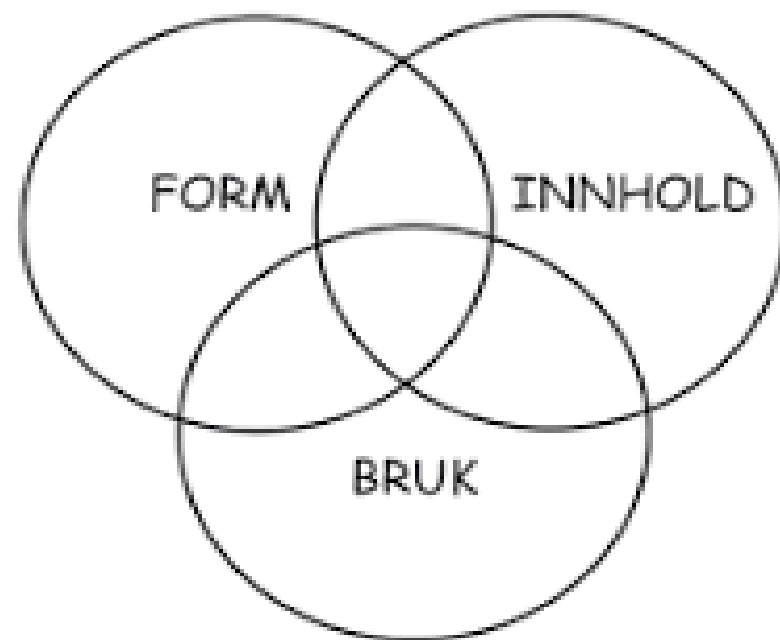
Språklig bevissthet

Når vi snakker om språklig bevissthet, beskrives det ofte som en bro mellom skriftlig og muntlig språk, og det defineres som evnen til å skifte fokus i fra språkets innholdside til språkets formside. Barn ser på språket som en helhet, der innholdssiden er den viktigste. Ved å trene på språklig bevissthet flyttes fokuset i fra språkets innholdside til språkets formside. Barna blir bevisst at språket kan deles opp i setninger, ord, stavelser og språklyder, samt at språklydene (fonemene) igjen representeres av bokstavtegn (grafem) når vi leser og skriver. Språklig bevissthet er ikke en ferdighet barna har eller ikke har, men er en ferdighet en kan ha i ulik grad på ulike språklige områder. Den språklige bevisstheten kan trenes, og forskning har vist at det er en positiv sammenheng mellom språklig bevissthet og lese- og skriveferdigheter. Språklig bevissthet er en samlebetegnelse for det å kunne reflektere over og snakke om språk ved hjelp av språk. Å være språklig bevisst er en forutsetning for å kunne lære å lese og skrive.

For at barn skal utvikle språklig bevissthet, må de gis mulighet til å tilegne seg kunnskap om og forstå at det er mulig å snakke om:

- ☞ hvordan språket kan brukes på ulike måter og til ulike formål (pragmatisk bevissthet/bruk)
- ☞ hva setninger og ord betyr - språkforståelse (semantisk bevissthet/innholdssiden)
- ☞ at ord kan settes sammen til fraser eller setninger (syntaktisk bevissthet/form)
- ☞ hvordan man lager og bøyer ord (morfologisk bevissthet/form)
- ☞ at ord består av stavelser og språklyder (fonologisk bevissthet/form)

Språklig bevissthet handler om evnen til å se språket utenfra. Det dreier seg om å kunne *gå ut av språket* og beskue, kommentere og analysere det. Utvikling av språklig bevissthet er en krevende prosess som tar tid.

Bloom og Laheys språkmodell (1978)

Muntlige språkferdigheter

Muntlige språkferdigheter er avgjørende for at barn skal kunne kommunisere effektivt med andre. Dette innebærer å forstå, innhente og sortere informasjon fra omverdenen, samtidig som barnet skal kunne uttrykke seg på en hensiktsmessig måte. Denne utviklingen starter i tidlig spedbarnsalder, ved at barnet observerer ansiktsuttrykk, gester og lyder. Den språklige ballasten barn får med seg fra tidlig alder har stor innvirkning på senere skoleprestasjoner. Foreldre og barnehageansatte har derfor en uvurderlig rolle i barnas språkutvikling. Forskning viser at språkforståelse er en viktigere forutsetning for senere leseforståelse enn tidlig avkoding. Arbeid med å styrke muntlige språkferdigheter er derfor grunnpilaren i alt arbeid med lesing og skriving. Skolens oppgave er å videreføre barnehagens arbeid i forhold til muntlige språkferdigheter, samt å sørge for den formelle lese- og skriveopplæringen. I fellesskap skal barnehage og skole sørge for at barna utvikler et rikt muntlig og skriftlig språk. Vi vet at språk- og lesevaner er årsak til adferdsproblematikk i grunnskolen og frafall i videregående skole. For at barn skal utvikle gode muntlige språkferdigheter, er det viktig at de får bruke språket i samtlige fag. På denne måte styrkes utgangspunktet for all læring, personlig utvikling og deltakelse i samfunnet.

Å kunne skrive som grunnleggende ferdighet

Å kunne skrive vil si å kunne ytre seg forståelig og på en hensiktsmessig måte om ulike emner og å kommunisere med andre. Skriving er også et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring. For å kunne skrive forståelig og hensiktsmessig må ulike delferdigheter utvikles og samordnes. Dette innebærer å være i stand til å planlegge, utforme og bearbeide tekster som er tilpasset innholdet og formålet med skrivingen. Utviklingen av skriveferdigheter gjør det mulig å gå inn i ulike skriveroller i kunnskapssamfunnet. Å utvikle skriveferdigheter er en forutsetning for livslang læring og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte. Den første skriveopplæringen innebærer å utvikle rettskriving, legge grunnlaget for en funksjonell håndskrift og tastaturbruk, samt å kunne planlegge og skrive enkle, oversiktlige tekster for ulike formål. Den videre utviklingen av funksjonell skriving henger tett sammen med den faglige utviklingen. Skriving er et redskap for læring i alle fag, og gjennom å utvikle skriveferdigheten blir faglige ferdigheter utviklet. Parallelt med at den faglige progresjonen blir stadig mer avansert og fagspesifikke skriveferdigheter utvikles, blir form og innhold i teksten tilpasset formålet med skrivingen (Udir, 2020).

Hva vil det si «å kunne skrive»? Og hva er formålet med å legge vekt på skriving som grunnleggende ferdighet i alle fag? Å kunne skrive innebærer å kommunisere skriftlig med andre ved å uttrykke seg på en forståelig og hensiktsmessig måte om ulike emner. Skriving er i tillegg et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring. For å utvikle skriftkompetanse må ulike delferdigheter oppøves og samordnes. Dette innebærer å være i stand til å planlegge, utforme og bearbeide tekster som er tilpasset innholdet og formålet med skrivingen. Å utvikle skriveferdigheter i fagene gjør det mulig å gå inn i ulike skriveroller i kunnskapssamfunnet. Gode skriveferdigheter er en forutsetning for livslang læring og for å kunne delta aktivt, kritisk og reflektert i samfunnslivet. Å lære seg å skrive er en kontinuerlig prosess som fortsetter etter den første skriveopplæringen er avsluttet. I det videre løpet er skriving et viktig redskap for kunnskapsutvikling i alle fag. Gjennom skriving kan eleven vise sin måloppnåelse i fagene. Å lære seg et fag, er å lære å uttrykke seg på fagets premisser, også skriftlig. Det betyr at alle lærere har ansvaret for skriveopplæringen i sitt fag. For å utvikle skrivekompetansen i fagene må det arbeides innenfor de ulike ferdighetsområdene i skriving; planlegging og bearbeiding,

kommunikasjon, innhold, tekstopbygging, språkbruk, rettskriving og tegnsetting, refleksjon og vurdering. Dette arbeidet forutsetter veiledning av lærer i skriveprosessen, og vurdering underveis. Elevene må få anvende skriving som verktøy både for å tenke og for å lære.

Å kunne lese som grunnleggende ferdighet

Å kunne lese er å skape mening fra tekst. Lesing gir innsikt i andres erfaringer, meninger, opplevelser og skaperkraft, uavhengig av tid og sted. Lesing av tekst på papir og digitalt er en forutsetning for livslang læring, og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte. Å lese handler om å kunne forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i innholdet i tekster. Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, symboler eller andre uttryksmåter. Kunnskap om hva som kjennetegner ulike typer tekster og deres funksjon, er en viktig del av lesing. Utvikling av funksjonell leseferdighet er et samspill mellom forståelsesprosesser og avkodingsprosesser i tilnærmingen til tekst. Den grunnleggende leseopplæringen innebærer å mestre lesing av papirtekster og skjermbaserte tekster med konsentrasjon, utholdenhet, flyt og sammenheng. I opplæringen blir den funksjonelle leseferdigheten utviklet videre gjennom kunnskap om og erfaring med ulike tekster i de enkelte fagene. Dette innebærer å kunne orientere seg i et tekstmangfold og forholde seg kritisk til ulike typer informasjon i stadig mer komplekse lesesituasjoner.

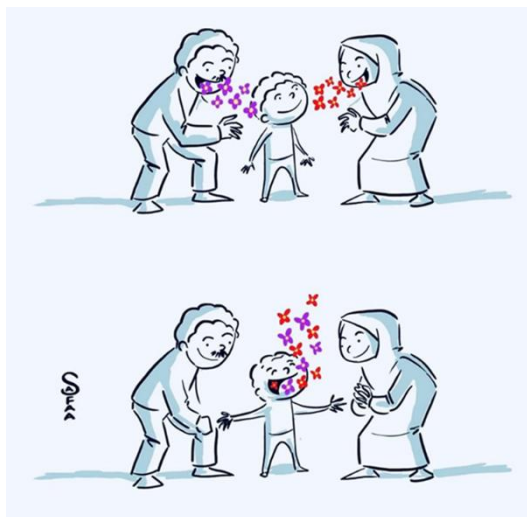
Leseutvikling krever gode strategier for å kunne søke og bearbeide informasjon. Bevisst bruk av hensiktsmessige lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike teksttyper i fagene, er derfor avgjørende for å utvikle funksjonell leseferdighet. Energien en «har til disposisjon» til lesing er konstant. Hvis avkodingen er dårlig automatisert, blir det mindre energi igjen å bruke på forståelsen. Leseforståelse kan ikke automatiseres i samme grad som avkoding.

Inkluderende lekemiljø

Å leke er en typisk væremåte for barn og elever. Barn er opptatt av vennskap og lek, og samspillet mellom disse har stor betydning for elevenes opplevelse av trygghet og trivsel. Lek er sentralt begrep i Fagfornyelsen og det er knyttet tett opp mot den utforskende elevrollen. For de yngste barna i skolen er lek nødvendig for trivsel og utvikling, men også i opplæringen som en helhet gir lek mulighet til kreativ og meningsfull læring.

Lek står beskrevet flere steder i Læreplanverket. Vi skal legge til rette for at elevene leker, utforsker og eksperimenterer med språket. Tekster skal formidles gjennom samtaler, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk. Ved hjelp av digitale ressurser leker eleven med språket og prøver ut ulike virkemidler. Det er viktig å ikke glemme lekens betydning også i arbeid med språk. Barns lek har en viktig betydning for barns læring og utvikling.

FLERSPRÅKLIGE BARN – FLERE SPRÅK ER EN RESSURS!

Barnehagen og skolen har et særskilt ansvar for opplæring av barn med et annet morsmål enn norsk. Det er viktig at de minoritetsspråklige barna får ekstra oppfølging og stimulering som sørger for at de får en best mulig plattform før skolestart. I Søndre Land kommune skal vi se på det å være flerspråklig som en ressurs for læring og utvikling. Språklig mangfold er en berikelse for hele barne- eller elevgruppa.

Barnehagen bør ha god kunnskap om materiell og metoder som kan brukes som støtte til språkutviklingen. Barnehagen bør oppmuntre barn med flerspråklig bakgrunn til å være språklige aktive og hjelpe dem til å gjøre erfaringer som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd på norsk. Personalet skal vise forståelse for betydningen av barnas førstespråk, og følge med på barnas kommunikasjon og språk. Det er i tillegg viktig å være oppmerksom på at det som regel tar lengre tid å lære seg flere språk enn bare ett. Det er derfor helt vanlig med en noe mer langsom progresjon i språkutviklingen generelt. De fysiske rammene for barnehagen er til en viss grad gitt, men personalet gjør mange egne valg når det gjelder lekemiljø inne og ute. Disse valgene påvirker leken, aktiviteten og språkb Bruken til barna. Barn tegner, skriver og «leser» når de får inspirerende utstyr, bøker og omgivelser.

Flerspråklige elever i skolen er en stor, uensartet gruppe, og forutsetningene for å nyttiggjøre seg lese- og skriveopplæring på norsk vil være ulike på bakgrunn av språk, kultur, erfaringer, alder og hvor lenge de har vært i Norge. I tillegg vil det også være sosioøkonomiske forskjeller i hjemmene som vil ha betydning for læringen. Noen momenter er imidlertid viktig å være klar over, slik at man kan tilpasse undervisningen også for dem. Det tar 5-10 år å utvikle skolerelaterte språkferdigheter på et andrespråk. Derfor vil mange elever streve, selv om de tilsynelatende har et funksjonelt språk og klarer seg bra i dagliglivet. Leseforskere anslår at elevene bør ha et ordforråd på 6000-10 000 ord for å kunne nyttiggjøre seg av begynneropplæringen – herunder lese- og skriveopplæringen.

De ansatte i skolen bør være oppmerksomme på at leseforståelse handler både om tekstens bokstavelige mening og en dypere forståelse der leseren skaper mening. Da kan kjennskap til de tre nivåene for leseforståelse være nyttig:

1. Å lese *på* linjene: Man leser og forstår tekst.
2. Å lese *mellom* linjene: krever en aktiv leser med gode bakgrunnskunnskaper, slik at leseren kan være medskapende.
3. Å lese *bak* linjene: Kritisk evaluering av det leste og å ta stilling til del leste – for eksempel ut fra egne erfaringer.

På nivå 1 klarer de flerspråklige elevene seg gjerne godt, men så fort dypere forståelse på nivå 2 og 3 kreves, sakker de akterut. Hvis man ikke er oppmerksom på dette, kan mange lærere ikke bli oppmerksomme på de tospråklige elevenes manglende leseforståelse før de kommer på 4.-7. trinn (Frost, 2023).

[Læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter](#) kan brukes både i grunnskolen og i videregående opplæring. Opplæringen skal fremme tilpasset opplæring og ivareta språklige minoriteters behov for særskilt norskopplæring. Elever med rett til særskilt norskopplæring har denne retten fram til de har tilstrekkelig kompetanse til å følge opplæring etter den ordinære læreplanen i norsk. [Kartleggingsverktøyet](#) er laget som en støtte til lærere for å finne ut om elever med norsk som andrespråk trenger særskilt språkopplæring, hvilken norskopplæring eleven trenger og når eleven er klar for å gå over til ordinær opplæring. Den som kartlegger, bør ha kompetanse i norsk som andrespråk. [Trondheimskartlegginga](#) kan også brukes. Kartleggingsprøven er utarbeidet for å kartlegge minoritetsspråklige barns språkferdigheter i norsk ved skolestart. Med språkferdigheter menes de ferdigheter barnet må ha for å forstå hva andre sier, for å kunne tale slik at andre forstår, lese stille, lese med forståelse og kommunisere skriftlig og muntlig. Prøven er et verktøy for å synliggjøre barnets språkkompetanse i norsk og kan gi en indikasjon på om barnet har behov for opplæring i særskilt norsk i henhold til Opplæringsloven § 2-8 *Særskild språkopplæring for elevar frå språklege minoritetar*.

OM SPRÅK OG MOTORIKK

Vi vet at barn med svake språkferdigheter ofte faller utenfor i lek, og at barn med svak motorikk også kan streve i leken. Så hvis barn strever motorisk, bør man også følge med på språkutvikling og utvikling på andre områder, fordi det henger sammen. Historisk har man ofte tenkt at kroppen og hodet er to separate ting, kropp og kognisjon behandles som separat, og at kroppen bare er et verktøy i en læringsprosess. Det kalles dualisme. Dette synet på kropp og læring har tradisjonelt preget skole og opplæring, slik er det heldigvis ikke lenger. Nå vet vi at det ikke er sånn. Barn er kroppen sin. De lærer gjennom kroppen, gjennom sansing, bevegelse og erfaring. Vi har et mer holistisk syn på det, og vet at all utvikling, også når det gjelder språk, lesing og skriving er helt avhengig av kroppen og dens relasjon til omverdenen, og at det er mange sammenhenger mellom motorisk utvikling og språkutvikling. Ord eller kognisjon alene er ikke nok til å forstå verden – vi må oppleve den med hele kroppen, få førstehåndserfaringer, kroppslige erfaringer og sanselige erfaringer, som igjen bidrar til forståelse av begreper og læring av språk (Osnes, 2021).

Motorisk trening gjør at barn automatiserer bevegelser, og når bevegelser og bevegelsesmønstre automatiseres, så frigjøres det oppmerksomhet og kapasitet

til kognitive oppgaver. Å oppnå kroppslig eller motorisk kompetanse betyr altså at barn utvikler og etablerer «automatiserte» bevegelsesløsninger. Når bevegelsesløsningene utføres med letthet, kan en si at kroppsbevisstheten har tatt over for kroppsoppmerksomheten under aktiviteten. Barnet er da kroppslig beredt til å rette oppmerksomheten mot utfordringer av kognitiv art. Det vil si at med tilrettelagt sansemotorisk trening kan barn, både med og uten motoriske vansker, «frigjøres» fra oppmerksomhet de har mot kroppen og bevegelsesoppgaven, slik at de kan få mer kognitiv kapasitet, for eksempel til å lese og skrive.

Og på et litt mer konkret nivå, så vet vi at når barn lærer å sitte, får de ny utsikt og nye muligheter. Ny frihet til å bruke hendene i utforsking, mulighet til rikere sensorisk informasjon, og bedre fysiologiske forhold for å produsere tale. Da gir også vi voksne mer språkinput og flere reaksjoner på barns språk. Og, når barn begynner å gå, får de enda større tilgang til verden og mer sosial interaksjon. Større mobilitet gir tilgang til flere objekter, arenaer og personer – altså enda mer utvidede muligheter for sosial interaksjon. Gående barn kommuniserer mer med voksne, og får tilgang til en større variasjon av lekemiljø, objekter og sansestimuli (Reikerås et.al., 2020).

Derfor er det sånn at språkutviklingen akselererer veldig etter at barn begynner å gå, og det er uavhengig av når i alder barnet begynner å gå.

Den motoriske utviklinga følger en rekkefølge der de grovmotoriske, grunnleggende bevegelsene kommer først. Det vil si at barn som strever med grovmotorikk, ikke kan forventes å for eksempel mestre blyantgrep og mer finmotoriske ferdigheter som trengs f.eks. i skriveopplæringa.

Derfor er å systematisk øve på grovmotoriske ferdigheter, f.eks. å ta imot ball foran brystet, å balansere, å klatre, hoppe med samla bein, hinke eller å bruke rockering og hoppetau, et viktig grunnlag for å kunne utvikle det finmotoriske.

Dette betyr at det er viktig at de som jobber med spesielt de yngste barna bruker tid på å jobbe med utvikling av grunnleggende motoriske ferdigheter. Arenaer som sees på som gode for utvikling av motoriske ferdigheter, også er gode arenaer for utvikling av språk.

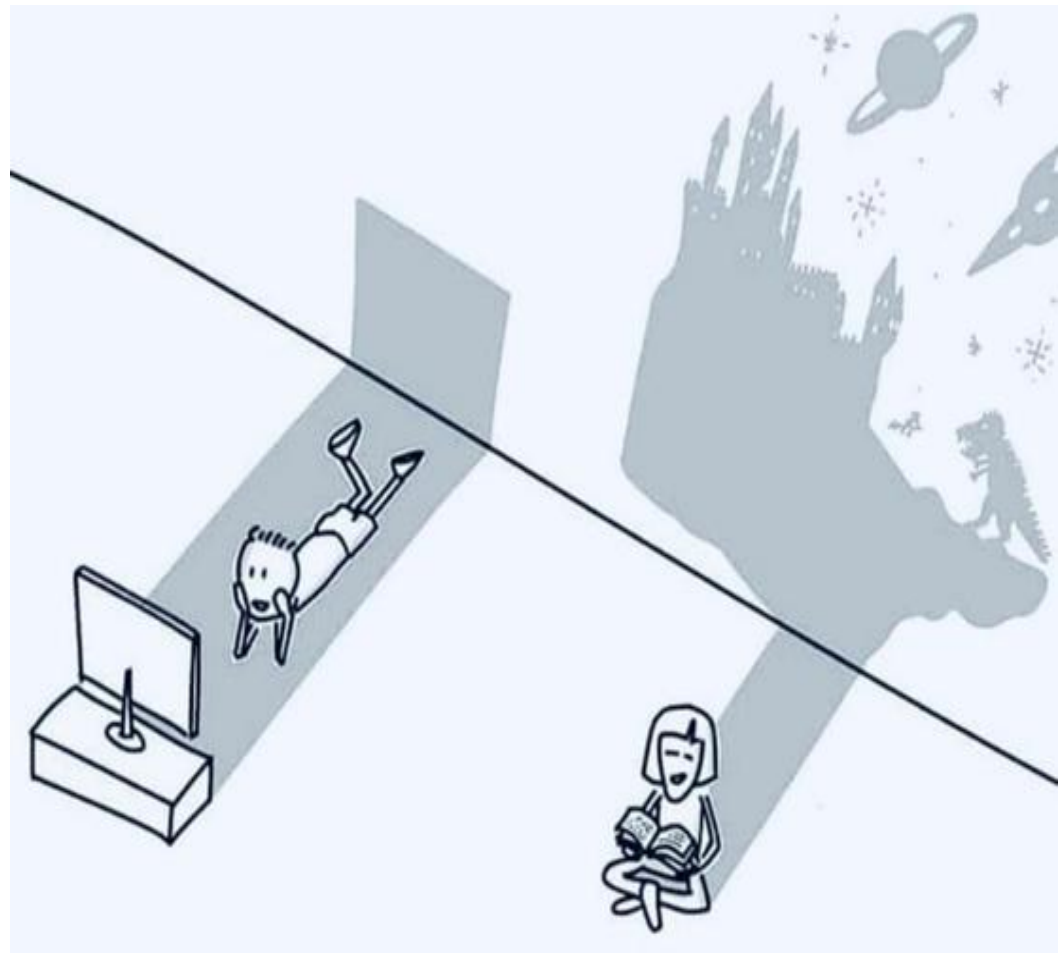
DEL 1: HELSESTASJON

Helsestasjonen er i kontakt med foreldre fra svangerskapet og har konsultasjoner opp til 4 års alder. Samspill og språk og sang er tema helt fra første konsultasjon 7-10 dager etter fødsel, mens språk og lek er et fast tema i konsultasjonene og foreldreveiledningen helt fra 8 måneders konsultasjonen. Dette følger av Helsedirektoratets retningslinjer for [Helsestasjonsprogrammet 0-5](#). Fra barnet er bare 5 uker kontrollerer helsestasjonen barnets syn, hørsel, språkuttrykk og kontakt på konsultasjonene. Ved 2 og 4 års konsultasjon vurderer helsestasjonen barnets språk spesielt.

Foreldre får veiledning og informasjon om hvordan de kan stimulere barnets språkutvikling, inkludert den positive betydningen av å bruke familiens hjemmespråk. Helsesykepleier bør vurdere barnets språkutvikling og progresjon på familiens hjemmespråk. Der det er nødvendig, skal helsesykepleier benytte kvalifisert tolk i dialogen med både foreldre og barnet. Ved bekymring for forsinket språkutvikling, bør helsestasjonen samarbeide med barnehagen.

Helsesykepleier bør samarbeide med andre personellgrupper på helsestasjonen der forsinket språkutvikling kan skyldes somatiske tilstander eller mangelfullt samspill hos barnet. Fastlegen kontaktes ved behov. Helsestasjonen bør være oppmerksom på barn som ikke går i barnehage slik at de får tidlig hjelp ved eventuelle språklige utfordringer. Det bør være lav terskel for å drøfte med, og henvise til, pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). Både samarbeid med barnehage, kontakt med fastlege eller henvisning til PPT krever samtykke fra foreldre til deling av opplysninger eller annet unntak fra taushetsplikten. Opplysningene om barnets språkstatus skal dokumenteres i elektronisk pasientjournal, jf. helsepersonelloven §§ 39 og 40.

«Det synes å vere eit kjennemerke på godt stell at spedbarna ikkje berre blir bada i vatn, men også i språklyd og kroppskontakt»

Praktisk informasjon

I vurdering av språkutvikling er det essensielt å innhente kunnskap om barnets språklige utvikling på familiens hjemmespråk. Helsestasjonen har ansvar for å vurdere behovet for, og eventuelt bestille, tolk med nødvendige kvalifikasjoner. Helsesykepleier gir foreldre informasjon om

- ☞ barns språkutvikling generelt
- ☞ tolkning av det enkelte barns kommunikasjon
- ☞ hvordan foreldre kan stimulere barnets språkutvikling i hverdagen, og hvordan de kan tilpasse sin kommunikasjon for å støtte barnets språklige utvikling
- ☞ foreldrenes egen bevissthet rundt bruk av skjerm/mobil og betydningen av å delta i interaksjon med barnet – se anbefalingen Foreldre bør få veiledning om samspill i alle konsultasjoner i helsestasjonsprogrammet

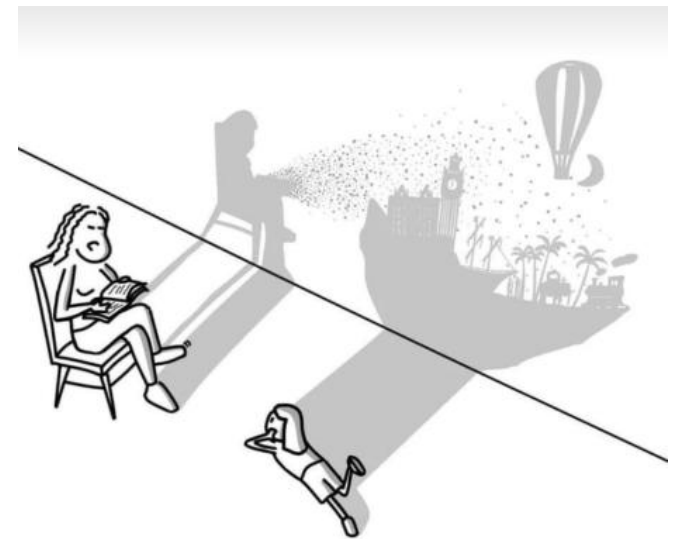
Barn som ikke går i barnehage

For noen av barna som ikke går i barnehage er helsestasjonen den eneste offentlige instans som har kontakt med barnet og familien. Helsestasjonen bør derfor være spesielt oppmerksomme på disse barna, slik at de får tidlig hjelp ved eventuelle språklige utfordringer. Helsesykepleier kan også gi råd om mulighetene for å søke barnehageplass. Ifølge Statistisk sentralbyrå er det bare en liten andel barn mellom 1–5 år som ikke går i barnehage i 2024 i Norge (ssb.no). Barn som ikke går i barnehage innkalles til konsultasjon en gang pr år.

Hjemmespråk

Det er ulike betegnelser som brukes når det gjelder språket et barn lærer og omgis av, det være seg hjemmespråk, førstespråk eller morsmål. I denne anbefalingen brukes begrepet «hjemmespråk» om det språket som brukes hjemme i familien. I veiledning til foreldre inngår informasjon om at det er vesentlig at barn i de første leveårene blir omgitt av familiens hjemmespråk. Barn som lærer flere språk samtidig, kan ha mindre vokabular enn jevnaldrende uten at dette blir en utfordring. Utfordringer må komme til uttrykk på barnas språk for å kunne karakteriseres som en språkforstyrrelse.

Helsestasjonen i Søndre Land har tilgang på [Tøyveskebiblioteket](#), og informerer foreldre om viktigheten av å lese for barna fra tidlig alder.

Vurdering av barnets språkutvikling på helsestasjonen:

ALDER OG MILEPÆLER	OBSERVERER OM BARNET
NYFØDT – 6 MND Uttrykker seg gjennom gråt, smil, ansiktsuttrykk og bevegelser. Reagerer på lyder og lydproduksjon gjennom pludring.	• Reagerer på lyder • Lager lyder • Har samspill med omgivelsene
6 MND – 12 MND Engasjerer seg i interaksjon ved å observere, lytte og delta i turtaking/dialog. Eksperimenterer med ulike lyder, med varierende intonasjon og tonefall. Gradvis forståelse av enkle ord.	• Babler, bruker gester, etterligner og reagerer på lyder • Snur seg mot lyder og responderer på kjente stemmer • Bruker enkle lyder som «ma-ma» eller «ba-ba»
1 ÅR – 2 ÅR Utvikler gradvis økt språkforståelse gjennom interesse for objekter eller kroppsdeler ved å peke. Forstår enkle oppfordringer med støtte av kroppsspråk. Begynner med enkeltord og setter sammen to ord. Peker på gjenstand når navnet på gjenstanden blir sagt.	• peker på for eksempel kroppsdeler som nese, øyne eller ører eller konkrete ting i en bildebok på oppfordring • gjentar ord (på hjemmespråk) • forstår instruksjon som for eksempel «kan du hente ballen» • kan ca 50 ord
2 ÅR Utvikler evne til å gjøre seg forstått, formidle tanker og behov. Forstår enkle spørsmål/beskjeder og oppgaver. Barnet følger enkle instruksjoner som ikke er støttet av kroppsspråk, for eksempel «kan du hente støvlene?» Kan sette sammen to ord.	• har språkforståelse • setter sammen to ord, for eksempel «drikke vann» • viser interesse for språk, ved for eksempel å peke og spørre om navn på ting/gjenstander • blir forstått av nærmeste omsorgspersoner
4 ÅR Utvikler forståelig tale og et verbalt språk. Har et situasjonsuavhengig språk. Deltar i lengre dialoger og uttrykke ideer og følelser. Kan fortelle om hendelser og forstå daglige spørsmål. Stiller og svarer på spørsmål. Kan formidle informasjon om ting, for eksempel fortelle «hva en bok er».	• har forståelig tale • mestrer ordbøyninger, forstår preposisjoner, dobbeltbeskjeder og begreper som farger og former • forstår meningsmotsetninger og størrelsesord som stor-liten, forstår nektende setninger og årsak-virkning • eksperimenterer med språket og bruker språket aktivt i lek og interaksjon med andre
OVERGANG BARNEHAGE – SKOLE Helsestasjonen kan bistå barnehagen i å avklare somatiske tilstander hos barnet som kan være årsak til forsinket språkutvikling. Barnehagen kan bistå helsestasjonen i å avklare om barnet har språkforstyrrelser. Samarbeid med og samtykke fra foreldre er nødvendig.	

DEL 2: BARNEHAGEN

I Rammeplan for barnehagen står det at barnehagen skal bidra til at barna får utforske og utvikle sin språkforståelse, språkkompetanse og et mangfold av kommunikasjonsformer, i sitt arbeid innenfor fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst. Barn i barnehagen skal få møte ulike språk, språkformer og dialekter gjennom rim, regler, sanger, litteratur og tekster.

Barnehagen skal være bevisst på at kommunikasjon og språk påvirker og påvirkes av alle sider ved barnets utvikling. Gjennom dialog og samspill skal barna støttes i å kommunisere, medvirke, lytte, forstå og skape mening [...] Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagehverdagen, og alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling (Rammeplanen).

Personalet er betydningsfulle som språklige forbilder. Det er nødvendig at de er oppdatert på ny forskning, har høy kompetanse på hva som fremmer språklig bevissthet og hvordan legge til rette for et godt språkmiljø. Forskning på norske barns tidlige språkutvikling viser at det er store individuelle forskjeller. Pedagogene har god kunnskap om normal språkutvikling slik at forsinket utvikling avdekkes tidlig. Personalet må vite hvor det enkelte barn er i sin utvikling og hva slags språkmiljø det er på avdelingen. Det er derfor viktig at barnehagelæreren har kompetanse på, og bruker ulike observasjon- og kartleggingsverktøy både i forhold til enkeltbarn og språkmiljø. Det er språkarbeid i her- og nå-situasjoner som er den viktigste arenaen for språkinnlæring i barnehagen. Personalet må derfor benytte enhver anledning til å være språklig aktive med barna. Å snakke om opplevelser, tanker og følelser er nødvendig for utvikling av et rikt språk. Samtaler, høytlesing og varierte aktiviteter er også viktige sider ved barnehagens innhold.

Personalet skal:

- ☞ anerkjenne og respondere på barnas ulike verbale og nonverbale uttrykk og støtte deres språkutvikling
- ☞ stimulere barns verbale og non-verbale kommunikasjon og legge til rette for at alle barn involveres i samspill og i samtaler
- ☞ sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser
- ☞ være bevisst på sine roller som språklige forbilder og være lydhøre i kommunikasjon med alle barn
- ☞ følge med på barnas kommunikasjon og språk og fange opp og støtte barn som har ulike kommunikasjonsvansker, som er lite språklig aktive, eller som har sen språkutvikling
- ☞ bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norskspråklige kompetanse

FOKUSOMRÅDER

SPRÅKUTVIKLING

Barnehagens ansatte har kompetanse og praksis som støtter opp under barnets språkutvikling:

- *ordproduksjon*
- *språkforståelse*
- *språklig bevissthet – å kunne motta og tolke et budskap*
- *uttale, mimikk og kroppsspråk*
- *setningsproduksjon*
- *samspill og kommunikasjon*
- *oppmerksomhet*
- *innlæring av tegn*
- *bilder og symboler*

SPRÅK I BARNAS LEK

Barnehagens ansatte deltar i barnas lek for å bistå de som trenger det og stimulere barnas språkutvikling

SPRÅKUTVIKLENDE SAMTALER

Barnehagen jobber systematisk for at alle skal tilegne seg språket, gjennom språkutviklende samtaler og fortellinger

BØKER OG LESING

Barnehagen jobber systematisk for at alle barna skal tilegne seg språk gjennom lesing av bøker og språklig bearbeiding av innholdet

KJENNETEGN PÅ GOD PRAKSIS

- de ansatte vet hva som kan forventes av språkutvikling ut ifra alder, og hvilke utfordringer som kan påvirke dette
- barnehagen bruker Alle Med på alle barn og TRAS til registrering av språklig utvikling hos enkeltbarn – setter inn tiltak ved behov
- språkutviklingen observeres systematisk og kontinuerlig
- barnehagen har tett dialog med foreldrene om barnets språkutvikling
- barnehagen har kontaktmøter med PPT der de drøfter eller får råd eller veiledning, logoped gir også råd og veiledning fra ved behov
- barnehagen registrerer antall ord barna kan ved ca 1,5 års alder (barn starter ordsputt når de har ca 30-50 ord i sitt vokabular)
- de ansatte er oppmerksomme og bidrar til at alle barna får delta og bruke språket sitt i ulike typer lek, uavhengig av hvordan barnet kommuniserer
- de ansatte legger til rette for lek som inviterer til bruk av språket, og bidrar i leken som språklige rollemodeller og støttespillere
- de ansatte bruker rim, rytme, sang og regler i leken
- de ansatte bruker spontane og uformelle samtaler som læringsarenaer for språket
- alle barna får mulighet til å delta i hverdagssamtaler
- felles opplevelser og temaer brukes som utgangspunkt for samtaler
- de ansatte legger til rette for samlingsstunder og språkstimulerende aktiviteter i hverdagen som bidrar til å styrke barnas begrepslæring
- alle barn får mulighet til å bli «lest» for hver dag
- bøker er alltid tilgjengelig for barna
- barnehagen har et godt utvalg av bøker, og samarbeider med biblioteket for å ha god tilgang på litteratur til barna

- de ansatte har utvidede samtaler om bøkene med barna
- de ansatte vet at formidling av bøker krever forarbeid
- de ansatte bruker bøkene, bildene og handlingen for å reflektere, fabulere og dikte videre sammen med barna
- barnehagen legger til rette for at barna kan trekke seg tilbake for selv å se/lese i bøkene
- barn med annet morsmål enn norsk får tilgang på bøker på eget språk og myldrebøker
- de ansatte oppfordrer foreldre til å bruke Tøyveskebiblioteket

OPPDAGENDE SKRIVING/LEKESKRIVING HEMMELIG SKRIFT

Barnehagen legger til rette for at barn får utforske og tilegne seg språk gjennom oppdagende skriving/lekeskriving og rableaktiviteter

- de ansatte vet at skriving er en vei inn i lesing
- barna får eksperimentere med skriving
- skribleskrift anerkjennes av de ansatte som noe alle kan – det er ikke rett eller galt
- utforsking og undring skjer i samhandling mellom barn og voksne
- tegning og skriving er tilgjengelig for barna
- blyantgrep øves på ulike måter
- de ansatte skiller mellom bokstavlyd og bokstavnavn

OVERGANG BARNEHAGE – SKOLE

For å gjøre overgangen fra barnehage til skole best mulig må personalet ha kunnskap om hva som er viktig for den første lese- og skriveopplæringen.

- De ansatte vet riktig måte å skrive bokstaver og tall på – men oppmuntrer all skriving
- Barna øver på å skrive navnet sitt, og kjenner igjen navnet sitt
- De ansatte bruker rim, regler, rytme, lytter ut lyder sammen med barna
- De ansatte har kunnskap om den første lese- og skriveopplæringen som foregår i skolen
- De ansatte er bevisst på faktorer som kan virke inn på språkutvikling, og bidrar til tidlig innsats

BARNEHAGEN BØR VEKTLEGGE:

HØYTTLESING

Alle barn leses høyt for hver dag!

TILGANG TIL BØKER OG BIBLIOTEK

Barna har tilgang til bøker på avdelingen.
Barnehagen bestiller bokkasser fra biblioteket.
Barnehagen besøker biblioteket.

SAMTALER

De ansatte har spontane og planlagte samtaler med barna om opplevelser, tanker og følelser i lek og i alle hverdagssituasjoner.

VARIERTE AKTIVTETER

De ansatte støtter barnas initiativ når det gjelder å telle, sortere, lese og lekeskrive.

De ansatte legger til rette for variasjon i lek og lekemiljø.

De ansatte bruker rim, regler, rytmer og sang i lek og samtaler.

DEL 3: GRUNNSKOLEN

Opplæringen skal sikre at elevene blir trygge språkbrukere, at de utvikler sin språklige identitet, og at de kan bruke språk for å tenke, skape mening, kommunisere og knytte bånd til andre. Språket gir oss tilhørighet og kulturell bevissthet (U.dir.). De fleste elever begynner på skolen med stor motivasjon og høye forventninger til å lære og lese. Ved å legge til rette for mestring og tilhørighet kan vi gi elevene motivasjon og glede, noe som igjen fremmer språk-, lese- og skriveutvikling.

Skolen skal legge til rette for og støtte elevenes utvikling av de grunnleggende ferdighetene gjennom hele opplæringsløpet. Dette arbeidet ivaretas av lærere i alle fag. Også skolebiblioteket har en viktig rolle i denne forbindelse. Det er svært viktig at skolebiblioteket har relevant og oppdatert barnelitteratur å tilby elevene.

Begynneropplæringen:

Å lære å lese og skrive er et overordnet mål de første skoleårene. Senere blir lesing i økende grad et redskap for læring i alle fag og sammenhenger.

Kommunen har plikt til å gi intensiv opplæring til elever på 1.- 4. trinn som strever med utvikling av lese- og skriveferdigheter og som står i fare for å bli hengende etter i utviklingen (Opplæringslova § 11-3). Det er viktig å fange opp barn som viser tidlige tegn på språk-, skrive- og lesevansker, slik at de kan følges opp med systematisk og tilpasset støtte. Denne oppfølgingen kan skje på ulike måter, som for eksempel intensive lesekurs, skrive seg til lesing, strukturert begrepslæring.

Læringsstrategier:

I Overordnet del av læreplanverket står det at

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis. Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring hele livet. Det krever at lærerne følger elevenes utvikling tett og gir dem støtte tilpasset deres alder, modenhets- og funksjonsnivå. Ved å reflektere over egen og andres læring kan elever litt etter litt utvikle bevissthet om egne læringsprosesser. Elever som lærer å formulere spørsmål, søke svar og uttrykke sin forståelse på ulike måter, vil gradvis kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. Gjennom arbeid med faglige utfordringer vil elevene få kunnskap om hvordan de lærer og utvikler seg i faget. Dypere innsikt utvikles når elevene ser sammenhenger mellom kunnskapsområder, og når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

SMÅSKOLETRINNET (1.-4. TRINN)

Å lære å lese og skrive er et overordnet mål de første skoleårene. Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine. Elevenes opplevelse av mestring, trivsel og glede ved å gå på skolen er ofte nært knyttet til hvordan de lykkes i lese- og skriveopplæringen. Senere blir lesing i økende grad et redskap for læring i alle fag og sammenhenger. Å komme godt i gang som leser i løpet av de første skoleårene har stor betydning for mestring av den videre skolegangen. Elevene vi møter ved skolestart i første klasse, stiller imidlertid med svært ulike forutsetninger og er på ulikt nivå i den skriftspråklige utviklingen. Noen har ennå ikke skjønnet sammenhengen mellom skriftspråk og talespråk, eller at bokstavene representerer lyder. Andre har knekt den alfabetiske koden og kan lese tekst på egen hånd.

FOKUSOMRÅDER

1.-2. klasse

UTVIKLE SPRÅKLIG BEVISSTHET

Begynneropplæring med fokus på å øke elevens språklige bevissthet.

- Rette oppmerksomhet mot språkets oppbygging.
- Utvikle fonologisk bevissthet (hvordan språket er bygget opp av lyder).

AVKODING OG STAVING

Skriver og leser enkle tekster.

- Utvikler funksjonell bokstavkunnskap.
- Kan bokstavenes form, lyd og navn.
- Går fra rabling til lesbare tekster.
- Skriver enkle lydrette ord og tekster.
- Leser med forståelse

KJENNETEGN PÅ GOD PRAKSIS

- Høytlesing hver dag
- Har et synlig alfabet med bilder i klasserommet
- Leker med språket – bruker bilder og konkrete, språkleker (rim, regler, stavelser, rytme), språkspill og rollelek
- Elevene får lytte og teste ut hvordan og hvor i munnen bokstavlyder og språklyder lages, lytte ut lyder i enkeltord, lytte ut forstavelser og endelser.
- Bevisstgjøre på bokstav, ord og setning; elevene lærer å se hvordan enkeltord til sammen utgjør større enheter og setninger, å kunne sette ordene i riktig rekkefølge slik at de til sammen gir mening.
- Dagens ord – samtaler om ordets innhold, form og bruk.
- Bruker hemmelige skrift – oppdagende skriving – tegneskriving
- Lager bøker
- Bruker alle sanser og fysisk aktivitet i bokstavinnlæringen
- Kobler bokstavlyd og lydgrupper, deler ord i stavelser
- Bruker bilder og konkrete
- Bruker flere språk hentet fra elevenes ulike språkbakgrunner
- Bruker bokstavhus
- Bruker skriving i lek – stasjoner og smågrupper
- Bruker ulike sjangre

FORSTÅELSE

Utvikler strategier for å styrke lytte- og leseforståelsen.

- Leser i alle fag
- Forbereder lesing – skaper spenning og undrer seg
- Bearbeider tekst – stiller spørsmål og finner svar, samtaler om, reflekterer over innhold, gjenforteller, sammenligner med det de vet fra før, gjetter på hva som vil skje videre.
- Leser både stille og høyt – både elever og lærere
- Bruke skolebiblioteket fast og besøke folkebibliotek

3. klasse

AVKODING

Utvikler flytende og automatisert lesing.

- Fortsetter arbeidet med språklig bevissthet – fonologisk trening, vokaler og konsonanter
- Leser fagtekster og skjønnlitterære tekster sammen – læreren modellerer arbeid med begreper og betydninger av ord
- Bruker bilder og konkrete
- Sørger for at tekster og leselekser er tilpasset elevens lesenivå – knyttnevetesten
- Bruker ulike lesemåter – høytlesing, stillelesing, korlesing, parlesing, repetert lesing
- Arbeider med stavelser, sammensatte ord, forstavelser, endelser og bøyningsformer
- Grupperer ord etter språkets mønster og ordklasser – substantiv, verb ...
- Klasselesekurs

SKRIVING

Utvikler skriftspråket for å bli en funksjonell skriver.

- Lære hvordan lage setninger, og hvordan binde setninger sammen til en tekst
- Gir relevante skriveoppgaver – innenfor elevens interesseområde, eller ut fra felles opplevelser
- Bruker åpne og rike oppgaver
- Samtaler om egen og andres tekster
- Skriver lengre tekster – lager egne bøker – både på papir og skjerm
- Mengdetrening
- Utvikler funksjonell håndskrift – bokstavhus, bokstavenes plassering, tegnsetting og rettskriving
- Arbeider med ordforråd og setningskonstruksjon

FORSTÅELSE

Utvikler leseerfaring og leseforståelse.

- Høytlesing og felleslesing i alle fag
- Arbeid med ords innhold-, form- og bruks side (Dagens ord, evt. Sentrale ord og begreper fra ulike tema)

- Leser og lytter til ulike tekster, tabeller, bruksanvisninger osv.
- Selvstendig lesing og tekstarbeid
- Arbeider med begrepskart og tankekart
- Har forventninger til teksten, henter fram forkunnskaper
- Stiller spørsmål til teksten, utdyper teksten, trekker slutninger, ser sammenhenger og oppsummerer hovedmomenter i en tekst
- Gjenforteller tekst, har egne synspunkter til teksten og vurderer innholdet

4. klasse

AVKODING

Leser med flyt, sammenheng og forståelse

- Tekster og leselekser er tilpasset elevens lesenivå
- Bruker klasseleskurs
- Bruker ulike lesemåter – høytlesing, stillelesing, korlesing, parlesing, repetert lesing
- Språklig bevissthet: fortsette arbeidet med ordfamilier, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, stavelser, sammensatte ord og grunnmorfemer, ordkjeder og ord i ord

SKRIVING

Utvikler skriftspråket.

- Faglærere modellerer tekstskriving i alle fag – bruker setningsstartere og eksempeltekster
- Arbeider systematisk med rettskriving, og grammatiske regler (bøying av verb, substantiv og adjektiv, tegnsetting, dobbeltkonsonant, diftonger og sammensatte ord)
- Skriver egne bøker og tekster – på papir og på pc
- Skriver tekster med struktur – begynnelse – handling og avslutning – i alle fag
- Skriver tekster i ulike sjangre og med fagspråk
- Finner nøkkelord i tekst, oppsummerer lest tekst og skriver sammendrag

FORSTÅELSE

Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap.

- Lærer at ulike tekster leses på ulik måte – opplevelse, læring og instruksjon ...
- Forbereder tekstforståelse, bearbeider tekst og gjenforteller tekst muntlig eller skriftlig
- Arbeider med ord og begreper i tekst, oppklarer uklareheter og trekker slutninger
- Bruke skolebiblioteket og besøke folkebiblioteket
- Har stillelesing og høytlesing hver dag – lesekvart og mengdelesing

1.-4. TRINN BØR VEKTLEGGE:

HØYTTLESING

Elevene skal lese høyt daglig for læringsvenn, for lærer eller i form av korlesing.

De ansatte bør lese minimum 45 minutter fra ei skjønnlitterær/fagbok hver uke, gjerne i matpausen.

TILGANG TIL BØKER OG BIBLIOTEK

Ukentlige skolebibliotekbesøk – timeplanlagt.
Elevene har tilgang til ulik litteratur i klasserommet og bokkasser fra biblioteket.
Besøke folkebiblioteket.

MENGDELESING

Elevene har stillelesing i fag- og skjønnlitteratur hver dag (lesekvart).
Elevene utvikler motivasjon for lesing, skriving, muntlige ferdigheter og læring

Leseleksene kan være fra alle fag.

KLASSELESEKURS (3.-4. trinn)

Klasselesekurs brukes i ordinær undervisning, og er et systematisk og intensivt lesekurs for en hel klasse. Et klasselesekurs skal forbedre lesekvaliteten til elevene i klassen med fokus på nøyaktighet og dybdeforståelse.

Klasselesekurs er gunstig for elever som akkurat har gjennomført intensive lesekurs.

MELLOMTRINNET (5.-7. TRINN)

Den andre leseopplæringen - fra å lære å lese til å lese for å lære: Overgangen fra 4. til 5. trinn oppleves som vanskelig for mange elever. Nå møter de fagtekster som krever abstrakt tenkning i større grad enn tidligere. Tekstene i lærebøkene oppleves som utilgjengelige for mange pga. form, lengde og innhold. Elever med gode avkodingsferdigheter opplever kanskje for første gang at lesingen byr på problemer, og at lesemotivasjonen blir satt på prøve. Sikker og rask avkodning er ikke alene tilstrekkelig for å oppnå god leseforståelse. Elevene møter tekster som omhandler emner de ikke har etablerte forkunnskaper om. Dette påvirker mulighetene til å få med seg innholdet. De dyktigste leserne igangsetter kognitive og metakognitive prosesser for å kompensere for dette. Elever som viser middels eller lavere leseferdigheter på småskoletrinnet blir ofte hengende etter på mellomtrinnet. Disse elevene må få lært strategier for å lære, hvis ikke vil avstanden til forventede ferdigheter bli større i takt med at de faglige kravene øker. Det er avgjørende for elevenes leseutvikling at det jobbes systematisk med veiledet lesing, tekstsamtaler, begrepsinnlæring og strategier. I tillegg er det viktig å fortsette arbeidet med å styrke muntlige språkferdigheter og språkforståelse. Særlig viktig er det å stadig ha et fokus på fonologiske ferdigheter.

Hvert trinn bør vektlegge tidlig innsats gjennom

- 1) **Høytlesing:** leser høyt i den daglige undervisningen i alle fag, ukentlig høytlesing av fagtekst eller skjønnlitteratur fra lærer, individuell høytlesing sammen med lærer.
- 2) **Mengdelesing:** stillelesing minimum 60 minutter i uka på skolen, lesing av selvvalgt litteratur hjemme, leselekser hver uke med tekster fra ulike fag.

FOKUSOMRÅDER

5.-7. KLASSE

KJENNETEGN PÅ GOD PRAKSIS

AVKODING

Videreutvikler flytende og automatisert lesing.
Leser med sikker avkoding og god flyt.

- Årlige klasselesekurs – 8-10 uker eller 2 x 5 uker
- Velger passende lesestoff eller bok ut fra egne leseferdigheter
- Arbeider med tegnsetting, grammatikk og rettskriving
- Bruker stavelleslesing når man møter på ukjente ord
- Arbeider med språklige detaljer

SKRIVING

Utvikler skriftlig kompetanse i alle fag.
Utvikler funksjonell håndskrift.

- Skrivetrening og tekstsaking i alle fag
- Setter av tid til å skrive for hånd og på tastatur
- Skriver tekster i ulike sjangre – informerende, beskrivende, fortellende og argumenterende
- Fokus på grammatikk og rettskriving
- Øver på å skrive tekst med struktur og å bruke et variert ordforråd

FORSTÅELSE

Leser for å lære i alle fag.
Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen.
Utvikler motivasjon for lesing, skriving, muntlige ferdigheter og læring.

Leser og utforsker et mangfold av litteratur –
bøker, artikler, aviser, tegneserier og oppskrifter...

- Jobber med fagbegreper og forståelse av disse i alle fag
- Felles lesing av fagtekster og skjønnlitteratur der man jobber med begreper og betydning av ord
- Språklig bevissthet; fortsette arbeidet med ordfamilier, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, stavelser, sammensatte ord og grunnmorfemer, ordkjeder, ord i ord
- Leser og studerer ulike sjangre inne skjønnlitteratur og faglitteratur
- Lære om tekststrukturelle, litterære og språklige (metaforer, gjentakelser) strukturelle (underoverskrifter, avsnitt og tekstbokser) pedagogiske virkemidler (kursiv, uthevinger, bilde)
- Vurderer og tenker kritisk om tekstens sjangertrekk, innhold og mening
- Bruker oppslagsverk, leksikon og ordbøker – digitalt og analogt
- Lærer om ulike kilder – pålitelige og upålitelige
- Øver på å gjøre gode og målrettede søk
- Introducerer et mangfold av informasjonskilder, og vurderer disse kritisk
- Søker, behandler, vurderer, presenterer og gjenbraker informasjon fra ulike kilder
- Arbeider felles med tekster: lærer introduserer, forklarer, fører dialoger, stiller (åpne) spørsmål og modellerer strategier
- Leser daglig – i alle fag og ut ifra egen interesse
- Bruker skolebiblioteket og besøker folkebiblioteket, har bokuke og forfatterbesøk

5.-7. TRINN BØR VEKTLEGGE:

HØYTTLESING

Elevene bør daglig lese høyt for læringsvenn, for lærer eller i form av korlesing.

De ansatte bør lese minimum 45 minutter fra ei skjønnlitterær/fagbok hver uke, gjerne i matpausen.

TILGANG TIL BØKER OG BIBLIOTEK

Ukentlige skolebibliotekbesøk – timeplanlagt.

Elevene har tilgang til ulik litteratur i klasserommet og bakkasser fra biblioteket.
Besøke folkebiblioteket.

MENGDELESING

Elevene har stillelesing i fag- og skjønnlitteratur hver dag.

Leseleksene kan være fra andre fag enn bare norskfaget

KLASSELESEKURS

Klasselesekurs brukes i ordinær undervisning, og er et systematisk og intensivt lesekurs for en hel klasse. Et klasselesekurs skal forbedre lesekvaliteten til elevene i klassen med fokus på nøyaktighet og dybdeforståelse.

Klasselesekurs er optimalt for elever som akkurat har gjennomført intensive lesekurs.

DEL 4: UNGDOMSTRINNET (8.-10. TRINN)

Å utvikle lese- og skriveferdigheter på et komplekst nivå er avgjørende i dagens skriftbaserte samfunn. Det innebærer også å delta i demokratisk arbeid, for eksempel å kunne skrive et debattinnlegg og ta ordet i en forsamling. I tillegg utgjør de grunnleggende lese- og skriveferdighetene nødvendig tilgangskompetanse til utdanning og deltakelse i yrkes- og samfunnsliv. UNESCO (2025) bruker begrepet «literacy» om denne tilgangskompetansen og definerer literacy som en av menneskerettighetene. Begrepet er nå tatt uoversatt inn i det norske språket. Snevert er literacy definert som evnen til å lese og skrive, men i en videre betydning omfatter begrepet et sett av skriftspråklige ferdigheter som gjør at man kan forstå, skape, kommunisere, orientere seg og delta i samfunn som er i endring. Kritisk literacy innebærer dermed å kunne møte tekster med motstand og kritikk, og å kunne gjenkjenne underliggende holdninger, motiver og ideologier.

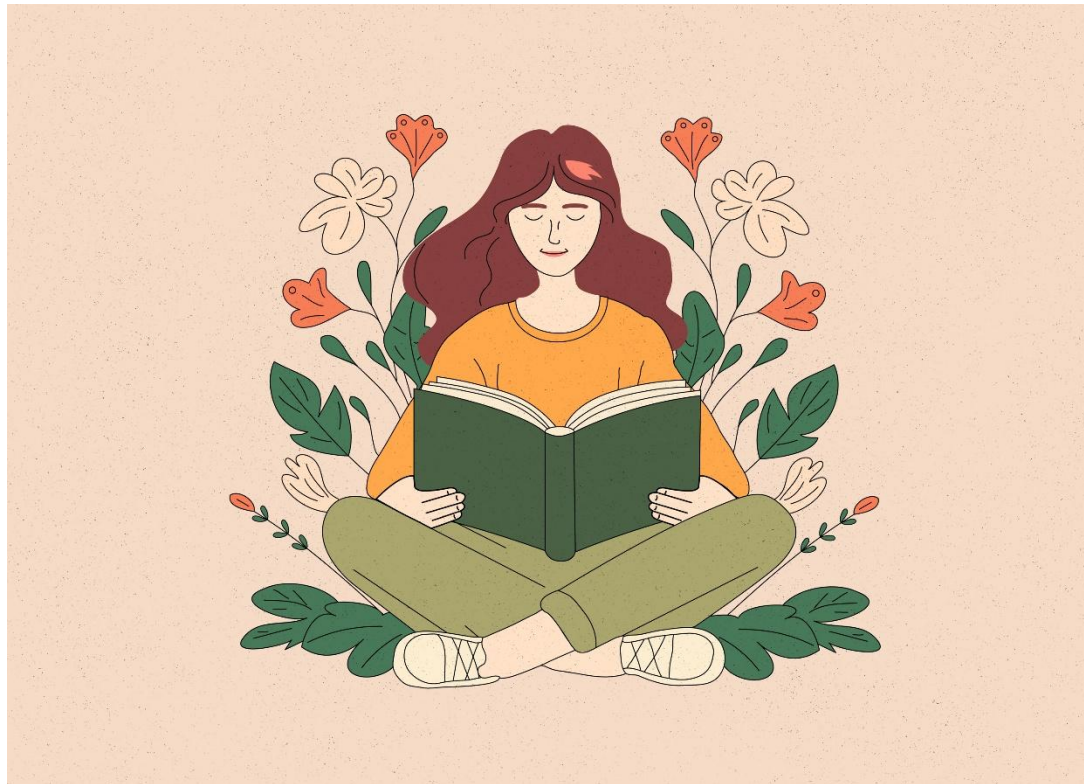
FOKUSOMRÅDER	KJENNETEGN PÅ GOD PRAKSIS
8.-10. KLASSE	
LESING Eleven videreutvikler automatisert og flytende lesing	• Vi leser tekster av ulik lengde og forskjellige sjangre • Vi bruker høytlesing, felleslesing og selvstendig lesing • Vi trener på ulike leseteknikker; skumlesing, nærlesing, letelesing og fornøyleslesing • Lesestimulerende tiltak: bokkasser, deltakelse på TXT-aksjonen, litteraturoppgave 10.trinn • Lesekvart og lesetime • Forfatterbesøk • Bibliotekbesøk • Bruker lokale tekster
FORSTÅELSE Eleven leser for å lære i alle fag Videreutvikler ord- og begrepsforståelse Utnytter egen lesing for å tilegne seg ny kunnskap Tolker og forstår ulike tekster	• Utforske og reflektere over hvordan tekster framstiller unges livssituasjon • Gjenkjenne og bruke språklige virkemidler og retoriske appellformer • Vi bruker klasselesekurs – repeterer lesestrategier • Trekke ut relevant informasjon fra en tekst • Arbeider med begrepsforståelse
SKRIVING Eleven videreutvikler skriftlig kompetanse i alle fag Arbeider med tekstskaping i alle fag Bruker formelle rettskrivingsregler Bruker digitale verktøy rasjonelt og raskt	• Fortsatt gramatikkopplæring • Øver på å skrive ulike teksttyper/sjangre • Lærer å videreutvikle, bearbeide og endre egne og andres tekster • Fortsette å lære om kildehenvisning (Kildekompasset.no) og kritisk bruk av kilder • Eksamenforberedende arbeid

---

INDIVIDUELLE TILPASNINGER

For elever som trenger noe ekstra støtte

- Bruker tilpassede tekster
  - Intensivt lesekurs
  - Bruker systematisk begrepsundervisning som metode
  - Vi gir opplæring i hjelpemidlene de har tilgjengelig
-

DEL 5: SPRÅK, LESE- OG SKRIVEVANSKER: HVA GJØR VI NÅR BARN IKKE LÆRER Å LESE OG SKRIVE?

Mange elever har utfordringer med lesing og skriving. 3-5 % skyldes dysleksi (Statped). Andre forhold kan være mangelfull opplæring, språkvansker, oppmerksomhets- eller konsentrasjonsvansker, synsrelaterte vansker og svake generelle evner. Elever med sammensatte og komplekse utfordringer kan også ha vansker med å lese og skrive.

For å hjelpe elever som strever med lesing, må vi først finne ut hva slags vansker de har: Er det selve lesingen som er vanskelig, eller er det vanskelig å forstå innholdet? Eller er det begge deler? En rekke forhold er med på å avgjøre hva som er gode tiltak for barn og unge med lese- og skrivevansker. Det er viktig å gjøre gjør en helhetlig vurdering av elevens styrker og utfordringer når det skal utformes tiltak. Noen tiltak kan gjøres i hel klasse, mens det er bedre å gjennomføre andre tiltak i mindre grupper. Ved tilleggsvansker er det viktig å sette inn tiltak for alle de ulike vanskene, og å se disse i sammenheng med hverandre.

Kommunen har etter §11.3 i Opplæringsloven plikt til å sørge for at elever som står i fare for ikke å ha forventet progresjon i lesing og skriving, raskt får egnet intensiv opplæring.

For å gi støtte til barn med lese- og skrivevansker anbefales for eksempel:

- ☞ Visuell støtte - [SymWriter](#)
- ☞ [Intensiv leseopplæring](#).
- ☞ [Klasselesekurs](#).
- ☞ [Lingdys skole](#).
- ☞ [Å skrive seg til lesing](#).

Se videre oversikt over tester og oppfølging fra helsestasjonen og ut grunnskolen på neste side.

DEL 6: OVERSIKT OVER TESTER OG OPPFØLGING – 0.-10.TRINN

TRINN:	TESTER OG KARTLEGGINGER:	OPPFØLGING under kritisk grense/gråsoner:
HELSESTASJON	Undersøker barnets syn, hørsel, språkuttrykk og kontakt på alle konsultasjonene i helsestasjonsprogrammet. Ved 2 og 4 års konsultasjon vurderes barnets språk spesielt.	Ved bekymring konsulteres helsestasjonslege/PPT.
BARNEHAGE	- Språkkartlegging 5-6 i januar skolestarteråret - Begrepsforståelse og Tallstart - Alle Med - TRAS for alle tospråklige året de fyller 3 år	Resultater overføres til skolen ved samtykke (legges i barnets mappe). Videre kartlegging ved bekymring: - TRAS - Begrepsforståelse - Tallstart Evt: Bokstavprøve fra Lesesenteret.
1.TRINN	- IL-basis (start høst, avslutter IL-basis til jul i 2. klasse) – førleseferdigheter - Begrep/tallstart?	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes (jo yngre jo bredere tilnærming) Gråsoner: Følger nøye med.
2.TRINN	- Carlsten (høst og vår) – lesing og skriving - M2 (vår)	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes (jo yngre jo bredere tilnærming) Gråsoner: Følger nøye med.
3.TRINN	- U.dir. kartleggingsprøve (uke 42-43) – lesing og regning - Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat - Ordkjedetest før og etter klasselesekurs (vår)	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes (jo yngre jo bredere tilnærming) Gråsoner: Følger nøye med.
4.TRINN	- Carlsten (jan/feb) – lesehastighet, forståelse - Ordkjedetest før og etter klasselesekurs (høst) - M3 (høst)	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes (jo yngre jo bredere tilnærming) Gråsoner: Følger nøye med.
5.TRINN	- Nasjonale prøver – engelsk, lesing og regning - Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat - Ordkjedetest før og etter klasselesekurs (vår)	Under kritisk grense: Samarbeid spes.ped, lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes. Gråsoner: Følger nøye med.

6.TRINN	• Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat • Ordkjedetest før og etter klasseleskurs (høst) • M5 (høst)	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes Gråsone: Følger nøye med.
7.TRINN	• Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat • Ordkjedetest før og etter klasseleskurs (høst) • M6 (høst)	Under kritisk grense: Samtale med lærer, finner egnede verktøy for videre kartlegging, avhengig av hva vanskene skyldes. Gråsone: Følger nøye med.
8.TRINN	• Nasjonale prøver (høst) – lesing, skriving og regning • STAS høst	Under kritisk grense: Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat (andre tester, supplerende tester ved behov) Individuell STAS
9.TRINN	• Nasjonale prøver (høst) – lesing, regning	Under kritisk grense: Carlsten (jan/feb) – leseflyt, forståelse og diktat (andre tester, supplerende tester ved behov). Individuell STAS
10.TRINN	• Kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk eller • Kartleggingsprøve for språklige minoriteter (Trondheimskartlegginga). Trondheimskartlegginga for skolestartere, 3.-4. trinn og 5.-7. trinn. Kartlegginga er en støtte for å finne ut • om elever med norsk som andrespråk trenger særskilt språkopplæring • hvilken norskopplæring eleven trenger • når eleven er klar for å gå over til ordinær opplæring	• Begrepslæring for overgang barnehage-skole • FOIN: 1,5 t barneskole pr uke, 3 t + på de som har norsk 2 i ungdomstrinn. • TOSP – tospråklig norskprøve – kan brukes.
Generelt: Oppfølging av elever som skårer lavt: • Ekstra øving i klasserommet. • Hvis det er for lite framgang, ta kontakt med spes.ped/PPT. • Lesekurs. Skolen har ansvar for å gjennomføre alle disse kartleggings- / leseprøvene og føre inn resultatet for Carlsten og de obligatoriske kartleggingsprøvene i Conexus.		

DEL 7: SKJERMBRUK

Søndre Land kommune skal følge [Helsedirektoratets skjermråd for barn og unge](#).

Skjermrådene skal hjelpe barn og unge å finne en god balanse mellom skjerm og andre aktiviteter i hverdagen. Rådene retter seg i hovedsak mot barnas foresatte og fritid, men som kommune skal vi støtte oppunder disse anbefalingene. Begrepet skjerm i barnehage- og skolesammenheng omfatter både PC, iPad, Smartboard og smarttelefoner.

Rådene er utarbeidet for å

«fremme balansert skjermbruk der barn og unge ikke utestenges fra det digitale livet, men får støtte til å finne en sunn balanse mellom digitale aktiviteter og andre hverdagsaktiviteter, inkludert å belyse sammenhengen mellom skjermbruk og helseutfall som søvn, psykisk helse, fysisk aktivitet og sosialt samspill».

Det viktigste er:

- ☞ Unngå å bruke skjerm for å **trøste** eller avlede barnet fra negative følelser
- ☞ Unngå skjerm når dere **spiser**
- ☞ Unngå å ha på skjerm i **bakgrunnen**
- ☞ Steng barnets skjerm den siste timen før **leggetid**
- ☞ Barn bør ikke ha tilgang til skjerm ved **sengen**
- ☞ Du bør **engasjere deg** i hva barnet bruker skjermen til og snakke med barnet om det

Råd om skjermbruk

Barn under 2 år
bør **unngå** skjerm

Barn 2-5 år
bør begrense skjermbruk inntil
30 min til 1 time daglig

Barn 6-12 år
bør begrense skjermbruk
inntil **1 til 1,5 time** daglig

Barn 13-18 år
bør begrense skjermbruk
inntil **1,5 til 3 timer** daglig

Foresatte
bør **begrense** skjermbruk
når de er sammen med barn
og unge

REFERANSER OG RESSURSER:

- 📖 Anmarkrud, Ø. o. (2010). Gode lesestrategier. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- 📖 Becher, A. B. (2021). Lek i begynneropplæringen. Universitetsforlaget.
- 📖 Brandtzæg, I. T. (2016). Se eleven innenfra. Gyldendal Akademiske.
- 📖 Frost, J. (2000). Språkleker, praktisk del. I J. Frost. Universitetsforlaget.
- 📖 Frost, J. (2020). Merk språket- skriv og les. Ino Vest Forlag.
- 📖 Frost, J. (2023). Opplegg til et 2- årig rom for samarbeid om overgang fra barnehage til skole.
- 📖 [Helsestasjonsprogrammet 0-5 år](#)
- 📖 [Lesesenteret](#) ved UIS.
- 📖 [Ressurser til arbeid med lesing i skolen](#) – Lesesenteret.
- 📖 [Læreplanverket \(2020\).](#)
- 📖 [Morsmål.no](#) – barnehage – skole
- 📖 [NAFO](#) – nasjonalt senter for flerkulturell opplæring
- 📖 Rammeplan for barnehagen (2017). [Forskrift om Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.](#)
- 📖 Refsahl, V. (2009- 2012). Alle heftene fra ØLU samlingene 2009 - 2012
- 📖 [Skrivesenteret](#) ved NTNU.
- 📖 [Språk i barnehagen – mye mer enn bare ord](#) – støtttemateriell til Rammeplanen
- 📖 Schultz, J-H., Hauge, A-M. & Støre, H. (2008). Ingen ut av rekka går. Tilpasset opplæring for Shaza og Kristian. Universitetsforlaget.
- 📖 [Språkløyper](#) – lesesenteret UIS
- 📖 [Statped](#) om lese- og skrivevansker
- 📖 Udir om [Dysleksi, lese- og skrivevansker.](#)
- 📖 UNESCO om [Literacy-begrepet.](#)
- 📖 [Veileder om tilpasset opplæring og individuell tilrettelegging](#) – Udir.
- 📖 Vestre Toten kommune (2024). [Språkplan for Vestre Toten Kommune](#)
- 📖 [Skjermråd for barn og unge - Helsenorge](#)
- 📖 Lesekurs i klassen – Vigdis Refsahl
- 📖 [Stavangerprosjektet – det lærende barnet](#)
- 📖 Osnes, H. (2021). Kroppslig litterasitet. Fagbokforlaget.
- 📖 Reikerås, E., Moser, T. & Tønnesen, F. E. (2020). Relations Between Motor Skills And Language Skills In Toddlers And Preschool-Aged Children. Journal For Research In Arts And Sports Education, 4(2), 47–67.

